

การสังเคราะห์องค์ความรู้ของหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น ในวิชาสังคมศึกษา

Synthesis of the Knowledge from Local Curriculum and Learning Activities in Social Studies Subject

^{1*}ชไมพร จิตรใจมั่น Chamaiporn Jitjaiman

^{2**}มนัสนันท์ น้าสมบุญ Manasanan Namsomboon

^{3***}ชัยรัตน์ โตศิลา Chairat Tosila

^{1,2,3}คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร

^{1,2,3}Faculty of Education, Silpakorn University

*First author, e-mail: ttt.61@hotmail.com

Corresponding, author e-mail: ** manasanan.nam@gmail.com ***TOSILA_C@SU.AC.TH

Received June 2, 2025; Revised June 15, 2025; Accepted: November 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 2) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณลักษณะ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทขึ้นไป จำนวน 24 เรื่อง ซึ่งคัดเลือกจากฐานข้อมูล ThaiLis ตามเกณฑ์ที่กำหนด เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยและเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพงานวิจัย แบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัย และสมุดลงรหัส วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1. งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาและบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีการกำหนดตัวแปรต้นและตัวแปรตามในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการปฏิบัติงาน 2. การสังเคราะห์องค์ความรู้ชี้ว่า การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ควรยึดโยงกับบริบทของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่น โดยจัด

กิจกรรมที่หลากหลายนอกห้องเรียน และใช้สื่อที่หลากหลาย รวมถึงวิธีประเมินผลที่ครอบคลุมหลายมิติ

คำสำคัญ: การจัดกิจกรรมการเรียนรู้; ความรู้ของหลักสูตร; หลักสูตรท้องถิ่น

Abstract

This research article aims to: 1) examine the characteristics of research related to curricula and local learning activities in social studies at the basic education level, and 2) synthesize knowledge about the curriculum and local learning activities in social studies at the basic education level. A qualitative content analysis methodology was employed. The sample consisted of 24 graduate-level theses selected from the ThaiLis database based on predetermined criteria. The research instruments included a research quality assessment form, a research characteristic recording form, and a coding book. Data were analyzed using descriptive statistics and content analysis. The research results found that: 1. most research focuses on the development and integration of local knowledge into the social studies learning process. Using a sample group at the primary and secondary levels, independent and dependent variables were determined in the cognitive domain, affective domain, and skill domain, especially academic achievement and work performance skills. 2. Knowledge synthesis indicates that curriculum development and learning activities should be linked to the context of the community, way of life, culture, and local resources by organizing various activities outside the classroom and using a variety of media, including assessment methods that cover many dimensions.

Keywords: Learning Activities; Curriculum Knowledge; Local Curriculum

บทนำ

การศึกษาท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ความเป็นมาหรือรากเหง้าของกลุ่มคนในท้องถิ่น โดยทำให้ผู้เรียนทราบถึงต้นกำเนิดประวัติความเป็นมาของกลุ่มคน ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชน (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2557) การเรียนรู้เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะสร้างความเข้าใจในอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานสำคัญให้คนในท้องถิ่นปัจจุบันและในอนาคตได้สืบสาน เรียนรู้ และอนุรักษ์ไว้เพื่อส่งต่อให้คนรุ่นหลังต่อไป (อรุณี อ่อนสวัสดิ์, 2562) โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้

กำหนดแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่างๆ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการกำจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การกระจายอำนาจการปกครอง และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น ตามมติปจยผลักดันการพลิกโฉมประเทศ หมายเหตุที่ 12 มุ่งเน้นให้ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูงและมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต โดยสนับสนุนให้คนทุกช่วงวัยมีโอกาสพัฒนาทักษะอย่างเต็มศักยภาพ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทของโลกยุคใหม่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

หลักสูตรท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นชาติของทุกประเทศ เนื่องจากประเทศต่างๆ รวมตัวกันได้ด้วยพลังของความรักและความห่วงใยในภาษา ความคิด ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ความเชื่อ และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกในความรักและความห่วงใยแผ่นดินถิ่นกำเนิดของตน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2563) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงส่งเสริมการอนุรักษ์ท้องถิ่นให้เป็นหลักสูตรที่สำคัญ เช่นเดียวกับหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้ปรับขยาย เพิ่ม หรือสร้างหลักสูตรย่อยขึ้นใหม่ โดยมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของตนเอง อาชีพ สภาพเศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม (All for Education) ในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพให้กับประชาชนทุกคน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) เนื่องจากรัฐต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมทุกช่วงวัย ทุกระดับการศึกษา และทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสนองความต้องการและความจำเป็นของแต่ละบุคคลและสนองยุทธศาสตร์ชาติ รวมถึงความจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รัฐจึงต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆ ในการจัดการศึกษา โดยบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรต่างๆ จะได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมจัดการศึกษา เสนอแนะ กำกับติดตาม และสนับสนุนการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ตามความพร้อมเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

คำว่า “หลักสูตรท้องถิ่น” เป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในช่วงเวลานั้น มีกระแสเรียกร้องว่าหลักสูตรชาติ หรือหลักสูตร

แม่บทที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำ โดยสถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดทำ ทำให้เนื้อหาสาระไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แนวโน้มนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการเปิดพื้นที่ทางการศึกษาให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการออกแบบหลักสูตร ซึ่งวิชุลดา ขันดี แก้ว (2564) กล่าวว่าหลักสูตรท้องถิ่นไม่เพียงเป็นเครื่องมือสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาอย่างแท้จริง เพื่อให้การเรียนรู้เกิดจากบริบทจริงของผู้เรียน แนวคิดนี้ช่วยขับเคลื่อนให้เห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจด้านหลักสูตรลงสู่ระดับพื้นที่ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชนของตนได้อย่างเข้าใจและมีคุณค่า

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องตามความต้องการของท้องถิ่นตามเงื่อนไขหรือข้อเสนอแนะของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าว เป็นที่มาของคำว่า "หลักสูตรท้องถิ่น" ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดให้สถานศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริบทของการจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่นนั้น แม้จะมีความพยายามในการพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อบริบทของชุมชน แต่กลับพบว่าสภาพปัญหาหลายประการยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งควรจะเป็นฐานของหลักสูตรท้องถิ่น กลับไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพ เนื่องจากขาดการจัดระเบียบความรู้ และการถ่ายทอดในรูปแบบที่เป็นระบบ อีกทั้งปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ท้องถิ่นก็ยังมีบทบาทอย่างแท้จริงในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างภูมิปัญญาชุมชนกับระบบหลักสูตรที่โรงเรียนใช้ ซึ่งมักถูกออกแบบโดยยึดกรอบจากส่วนกลางมากกว่าจะเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนในท้องถิ่น นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน เช่น การย้ายถิ่นฐาน การใช้เทคโนโลยีแทนแรงงาน และการลดลงของอาชีพดั้งเดิม ยังส่งผลให้ องค์ความรู้พื้นบ้านที่ควรเป็นรากฐานของการเรียนรู้ท้องถิ่นเริ่มเลือนหายไป และไม่ได้ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ ทำให้หลักสูตรท้องถิ่นขาดความร่วมมือ ไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทการเรียนรู้ของผู้เรียนในปัจจุบันได้อย่างแท้จริง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงเกิดความจำเป็นเร่งด่วนในการ สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อจัดระเบียบเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ที่สามารถผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับมาตรฐานการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรที่ทั้งมีคุณภาพ มีอัตลักษณ์ และสอดคล้องกับชีวิตของผู้เรียนในชุมชน ซึ่งในส่วนนี้ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น หรือตามความต้องการของท้องถิ่นที่ประชาชนและผู้แทนของชุมชนต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ สามารถนำไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาได้ การจัดทำเนื้อหาสาระในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้น กระทรวงศึกษาธิการใช้คำว่า "สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น" และได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และ

หน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปใช้พัฒนาผู้เรียน โดยเชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดทำเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจในบริบทชุมชนของตนเอง ตลอดจนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับกับชีวิตจริง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและเสริมสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2557)

การสังเคราะห์งานวิจัยเป็นระเบียบวิธีการศึกษาหาข้อเท็จจริงเพื่อตอบปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเป็นการนำข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาปัญหาวิจัยเรื่องเดียวกันมาสรุปให้ได้เป็นคำตอบที่เป็นข้อสรุปการวิจัยที่ต้องการ ทำให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์อย่างลุ่มลึกเกินกว่าระดับความรู้ความเข้าใจที่นักวิจัยจะได้จากงานวิจัยแต่ละเรื่อง โดยการสังเคราะห์การวิจัยจะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือการสังเคราะห์เชิงปริมาณและการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) และความสำคัญของการสังเคราะห์งานวิจัยมีเพิ่มมากขึ้น เพราะนักวิชาการตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัยและทำการวิจัยเพิ่มมากขึ้นตามเวลาที่ผ่านไป โดยปัจจุบันมีงานวิจัยจำนวนหลายเรื่องที่ศึกษาปัญหาเดียวกันโดยใช้รูปแบบวิธีการวิจัยและกลุ่มตัวอย่างต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยที่ผ่านมามีทั้งที่สอดคล้องและขัดแย้งกัน เป็นผลให้ผู้วิจัยทำการวิจัยสืบเนื่องและผู้ต้องการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยเกิดความสับสนและไม่สามารถหาข้อสรุปที่เป็นข้อยุติได้ ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงให้ความสำคัญกับการสังเคราะห์งานวิจัยและพยายามพัฒนาวิธีการวิเคราะห์ให้มีระบบ มีความเที่ยงตรง เชื่อถือได้ เพื่อให้ได้ผลการสังเคราะห์งานวิจัยที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปสร้างความเจริญให้กับสังคมอย่างแท้จริง

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา โดยศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยการสังเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นการสังเคราะห์เชิงปริมาณ โดยมีการวิจัยที่ศึกษาทางด้านองค์ความรู้จากการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ของมณี อาสากุล (2563) คือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะด้านการพิมพ์และผู้วิจัยคุณลักษณะด้านเนื้อหาสาระของงานวิจัย ในช่วงปีพุทธศักราช 2551 - 2565 ที่ได้มีการกำหนดให้

สถานศึกษาได้มีการพัฒนาหลักสูตรเป็นของตนเอง โดยให้มีความสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ หรือที่เรียกว่าหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามหาวิทยาลัยในด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นจำนวนมากและยังมีการทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง นี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ทราบว่ามีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา มี รูปแบบคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาและองค์ความรู้หลักสูตร ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษางานวิจัยเป็นแบบใด เพื่อเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมในการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาสำหรับผู้สนใจจะทำหลักสูตรท้องถิ่นวิชาสังคมศึกษาต่อไป และ งานวิจัยนี้มีความแตกต่างจากงานสังเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นอื่นๆ โดยเน้นการวิเคราะห์ความ เชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ของหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นบนฐานงานวิชาการที่ ครบคลุมและเป็นปัจจุบัน มีมิติการวิเคราะห์ที่หลากหลาย และนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่มุ่งสู่การปฏิบัติ จริง เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นใน วิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชา สังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณลักษณะมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทขึ้นไปที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พิมพ์เผยแพร่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 - 2565 จำนวน 24 เรื่อง
2. การคัดเลือกโดยใช้วิธีเลือกตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด ดังนี้ 1) เป็นงานวิจัยทาง การศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้จากการสืบค้นบนฐานข้อมูลออนไลน์จากโครงการ เครือข่ายห้องสมุดแห่งประเทศไทย (ThaiLis) ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ฉบับ สมบูรณ์ (Fulltext) 2) ใช้คำค้นว่า “หลักสูตรท้องถิ่น” หรือ “หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม” หรือ “แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น” หรือ “ชุมชนเป็นฐาน” เป็นงานวิจัยทางการศึกษาในรายวิชาสังคมศึกษา
3. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยและเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพงานวิจัย 2) แบบบันทึก

คุณลักษณะงานวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ แบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัย และสมุดลงรหัส (code book)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลงานวิจัยที่ทำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 ถึงเดือน ธันวาคม ปี พ.ศ. 2565 โดยมีขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) สืบค้นรายชื่องานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ตีพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 – 2565 จากฐานข้อมูล ThaiLis โดยใช้คำค้น “หลักสูตรท้องถิ่น” หรือ “หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม” หรือ “แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น” หรือ “ชุมชนเป็นฐาน” 2) คัดเลือกงานวิจัย โดยพิจารณาคุณสมบัติของงานที่ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้วคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง 3) ประเมินคุณภาพงานวิจัยตามแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างไว้โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่กำหนด บันทึกข้อมูลคุณลักษณะงานวิจัย 4) ศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 5) วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) สถิติเชิงบรรยาย คือ จำนวนกับค่าร้อยละ 2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 งานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาส่วนใหญ่ตีพิมพ์มากที่สุดในปี พ.ศ. 2551, พ.ศ. 2561 และพ.ศ. 2563 ทั้งนี้เพราะ ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเน้นย้ำเรื่องการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และการปรับปรุงหลักสูตรในระยะต่อมา ซึ่งสนับสนุนการบูรณาการเนื้อหาท้องถิ่นในวิชาต่างๆ รวมถึงสังคมศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เน้นให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) ในส่วนของประเภทงานวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโท ทั้งนี้เพราะการทำวิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ลงลึกในการศึกษาปัญหาหรือประเด็นที่สนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ในท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของสมุน อมรวิวัฒน์ ที่กล่าวถึงความสำคัญของวิทยานิพนธ์ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่และแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ (สมุน อมรวิวัฒน์, 2549) ลักษณะงานวิจัยส่วนใหญ่เน้นที่ หลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาเป็นหลัก และมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลของท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษามากที่สุด ทั้งนี้เพราะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจข้อมูล

พื้นฐานของท้องถิ่นนั้นๆ ก่อน เพื่อให้เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทจริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการสำรวจข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการออกแบบหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ (สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ, 2550) นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยพื้นที่ศึกษาด้านภูมิภาคที่ใช้ในการวิจัยหรือใช้หลักสูตรส่วนใหญ่เป็นภาคกลาง ทั้งนี้เพราะ ภาคกลางเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม มีความหลากหลายของบริบทท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ง่ายกว่า และการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างในเขตเมืองใหญ่หรือพื้นที่ใกล้เคียงก็ทำได้สะดวกกว่า

ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มีตัวแปรต้นทุกงานวิจัย และส่วนใหญ่มีจำนวนตัวแปรตาม 3 ด้าน โดยแบ่งประเภทตัวแปรตาม เรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน/ผลการเรียนรู้ ออกเป็นอีก 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัยมากที่สุดคือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ด้านจิตพิสัยมากที่สุดคือเจตคติ/มโนทัศน์/ความพึงพอใจ/จิตลักษณะ, และด้านทักษะพิสัยมากที่สุดคือทักษะการปฏิบัติงาน/สร้างชิ้นงาน/ทักษะกระบวนการ ทั้งนี้เพราะ การวิจัยด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้มักต้องการวัดผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในมิติที่หลากหลาย เพื่อให้เห็นผลกระทบที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ สอดคล้องกับแนวคิดการวัดผลการเรียนรู้แบบองค์รวมตามแนวคิดของ Bloom ที่แบ่งพฤติกรรมการเรียนรู้เป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย (Bloom, 1956) และงานวิจัยส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลความถี่/ร้อยละ และค่าเฉลี่ย มีการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตาราง และความเรียง ทั้งนี้เพราะการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยใช้สถิติพื้นฐานเป็นวิธีที่เหมาะสมกับการวิจัยเชิงสำรวจหรือการวิจัยที่ต้องการอธิบายลักษณะของปรากฏการณ์ เพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อมูลได้ชัดเจนและเข้าใจง่าย สอดคล้องกับหลักการทางสถิติของบุญชม ศรีสะอาด ที่ระบุว่า การใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย เหมาะสำหรับการบรรยายลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2554).

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2. การสังเคราะห์องค์ความรู้พบว่า การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา

ตอนที่ 1 หลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาข้อมูลของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา (หลักสูตรท้องถิ่น) จำนวน 14 เรื่อง ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นประเด็น ประกอบด้วย หลักการ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล

1. หลักการเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา หลักการเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษานำมาปรับหลักสูตรการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการปฏิบัติงาน และการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นกรอบ

แนวทางสำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายอำนาจทางการศึกษาและการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการนำข้อมูลท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546)

2. จุดประสงค์การเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา จุดประสงค์การเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษามุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะ การสร้างความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิดและเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาทักษะอื่นๆ ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของไพฑูรย์ สินลารัตน์ ที่กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์และรากเหง้าของตนเอง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2553)

3. เนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา เนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษารอบคลุมประเด็นสำคัญ เช่น ความเป็นมา วิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ลักษณะภูมิศาสตร์ การระบุงบเขตการใช้ประโยชน์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญและคุณค่า การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะ เนื้อหาเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทและความเป็นอยู่ของท้องถิ่นอย่างรอบด้าน และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นได้ สอดคล้องกับแนวคิดของนิคม รายรัตน์ ที่เสนอแนะว่าเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่นควรมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ และสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ (นิคม รายรัตน์, 2555)

4. กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ กิจกรรมการบรรยายและปฏิบัติในห้องเรียน และกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน ทั้งนี้เพราะ การเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและพัฒนาทักษะได้รอบด้าน โดยกิจกรรมในห้องเรียนจะเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา ส่วนกิจกรรมนอกห้องเรียนจะเน้นการปฏิบัติจริงและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Active Learning) ของ Kolb (1984) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการสะท้อนคิด

5. สื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา สื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาที่พบบ่อยประกอบไปด้วย ใบงาน ใบความรู้ แบบฝึกหัด อุปกรณ์และวัสดุอุปกรณ์ ทั้งนี้เพราะสื่อเหล่านี้เป็นเครื่องมือพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้และฝึกทักษะให้กับผู้เรียน และยังสามารถออกแบบให้สอดคล้องกับเนื้อหาท้องถิ่นได้ง่าย สอดคล้องกับ

แนวความคิดการออกแบบสื่อการเรียนรู้ของ Dick & Carey (1996) ที่เน้นความสำคัญของการออกแบบสื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้สื่อและเอกสารการเรียนรู้การสอนที่จัดทำขึ้นจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่นหรือเนื้อหาท้องถิ่น ใช้งบประมาณน้อย มีการเลือกใช้สื่อที่ร่วมสมัย วัสดุหาได้ง่ายภายในท้องถิ่น และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เช่น แผนที่ แผนผังความคิด วิดีทัศน์รายการ (การละเล่น) ภาพถ่าย (การแต่งกาย บ้านเรือน วัฒนธรรม อาหาร) เอกสารประกอบการเรียน แผ่นพับ เกมบัตรภาพ ใบความรู้ และใบงาน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเลือกและผลิตสื่อการเรียนรู้ที่เน้นความประหยัด ความเหมาะสม และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตามแนวคิดของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545)

6. แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาสามารถแบ่งได้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ แหล่งเรียนรู้ที่จัดหรือสร้างขึ้น ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน วัดประจำท้องถิ่น ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจำท้องถิ่น สิ่งของที่ขึ้นชื่อของท้องถิ่น อาทิ พระเครื่องของท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ผู้รู้ในท้องถิ่น อาทิ วิทยากรหรือปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จริงในท้องถิ่นช่วยให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์ตรงและเข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของบรูเนอร์ ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการค้นพบและสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมจริง (Bruner, 1966)

7. การวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา การวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษามักใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบทดสอบหลังเรียน และแบบประเมินผลงานหรือแบบประเมินทักษะการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพราะการวัดผลและประเมินผลควรมีความหลากหลายและครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ของ Wiggins & McTighe (2005) ที่เน้นการประเมินผู้เรียนจากสิ่งที่ผู้เรียนปฏิบัติจริงและสะท้อนความสามารถที่แท้จริง

ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา จำนวน 10 เรื่อง ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาเป็นประเด็น ประกอบด้วย จุดประสงค์การเรียนรู้ (ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย) สาระการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล และผลการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. จุดประสงค์การเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา จุดประสงค์การเรียนรู้ของการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาพบว่าการให้

ความสำคัญใน 3 ด้านหลัก คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัย และด้านจิตพิสัย ทั้งนี้เพราะ การเรียนรู้ที่สมบูรณ์ควรครอบคลุมการพัฒนาผู้เรียนในทุกมิติ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจำแนกจุดประสงค์การเรียนรู้ของ Bloom ที่เน้นการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในแต่ละด้านเพื่อให้การวัดผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Bloom, 1956)

2. สารการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา สารการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 5 สารการเรียนรู้ ได้แก่ ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม, หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม, เศรษฐศาสตร์, ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เพราะ สารเหล่านี้เป็นแกนหลักของวิชาสังคมศึกษาที่สามารถบูรณาการเนื้อหาท้องถิ่นเข้าไปได้ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับโครงสร้างสาระการเรียนรู้แกนกลางของวิชาสังคมศึกษาที่กำหนดโดย กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

3. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษานั้นพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการคิด การสื่อสาร และการใช้ทักษะชีวิต ทั้งนี้เพราะ การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นไม่ได้เน้นแค่ความรู้ แต่ยังต้องการให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและแก้ปัญหาในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนที่เน้นความสามารถในการนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551)

4. คุณลักษณะอันพึงประสงค์เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ส่งเสริมผ่านหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ซื่อสัตย์สุจริต, มีวินัย, ใฝ่เรียนรู้, อยู่อย่างพอเพียง, มุ่งมั่นในการทำงาน, รักความเป็นไทย, และมีจิตสาธารณะ ทั้งนี้เพราะ การจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นมีเป้าหมายในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ดีงามให้กับผู้เรียน เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ตามแนวคิดของ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542)

5. กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาที่พบมากที่สุด คือ การบรรยาย ปฏิบัติในห้องเรียน และการเรียนรู้นอกห้องเรียน จำนวน 6 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 60 และการบรรยาย และปฏิบัติในห้องเรียน จำนวน 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 40 ทั้งนี้เพราะ แนวทางการจัดกิจกรรมดังกล่าวส่วนหนึ่งยังคงอยู่ภายใต้กรอบความคิดแบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และ

เน้นเนื้อหาวิชาการมากกว่าการเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งขัดกับหลักการพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2542) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนและชุมชนโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ฉะนั้นพงษ์ศักดิ์ ศรีสันต์ (2565) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่ดีในบริบทท้องถิ่น ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จริงในชุมชน ไม่ใช่จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนเท่านั้น เพราะการเรียนรู้จากบริบทจริงจะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและเข้าใจความสำคัญของท้องถิ่นตนเองอย่างลึกซึ้ง จากแนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่น ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น และการบูรณาการองค์ความรู้กับประสบการณ์ตรงของผู้เรียน เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างวิชาสังคมศึกษากับชีวิตจริงในพื้นที่

6. สื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา การจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาจำเป็นต้องใช้ สื่อการเรียนรู้ ที่มีความหลากหลาย สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น และสามารถเชื่อมโยงผู้เรียนเข้ากับประสบการณ์จริงในชุมชน ทั้งนี้เพราะสื่อการเรียนรู้ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ดังที่ณัฐพงษ์ ขำทอง (2563) กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นควรเป็นสื่อที่ผลิตจากบริบทจริงของพื้นที่ เช่น สื่อภาพถ่าย วิถีชีวิต บันทึกเรื่องเล่าของผู้รู้ท้องถิ่น หรือสื่อที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการผลิตร่วมกับชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้สื่อที่มีความเฉพาะเจาะจงสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสามารถนำมาใช้ในห้องเรียนเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ใกล้ชิดกับชีวิตจริง

7. แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา การจัดการเรียนรู้สาระท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาควรเน้นการใช้แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน ทั้งในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลสำคัญในชุมชน ศาสนสถาน โบราณสถาน หรือหน่วยงานราชการท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากบริบทจริง สัมผัสกับประสบการณ์ตรง และสามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้อย่างมีความหมาย (ธัญญารัตน์ จิตตเสถียร, 2564)

8. การวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา การวัดผลและประเมินผลในการจัดการเรียนรู้สาระท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาควรเน้นรูปแบบการประเมินที่หลากหลาย ทั้งการประเมินกระบวนการเรียนรู้ (process-based assessment) และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (product-based assessment) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) เช่น การประเมินจากชิ้นงาน การรายงานผลการศึกษาชุมชน และการนำเสนอผลงานต่อสาธารณะ (กิตติพงศ์ ไสภณสิริ, 2565)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยระดับปริญญาโท โดยมีการพัฒนาหลักสูตรในรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและชุมชนเป็นฐาน ทั้งนี้เพราะการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นและชุมชนเป็นฐานช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การพัฒนาทักษะชีวิต และการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อท้องถิ่นของตนเอง ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของจิราภรณ์ ศรีบุญเรือง ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่เน้นการพัฒนาหลักสูตรโดยเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาและบริบทของชุมชน มีส่วนช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ท้องถิ่นของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง และยังส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์และจิตสำนึกพลเมืองในระดับพื้นที่ (จิราภรณ์ ศรีบุญเรือง, 2564) ขณะเดียวกันวารภรณ์ คำภูษา ก็เสนอว่างานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (community-based learning) มีแนวโน้มเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทั้งในด้านเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และส่งเสริมความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน (วารภรณ์ คำภูษา, 2565) นอกจากนี้ยังพบว่า แนวโน้มของงานวิจัยในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในระดับปริญญาโท เนื่องจากเป็นระดับการศึกษาเชิงปฏิบัติที่เน้นการพัฒนาเครื่องมือ สื่อ และกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนชนบทหรือโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องการรูปแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองบริบทเฉพาะของชุมชน (ธนวัฒน์ บุญเกิด, 2566)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการสังเคราะห์องค์ความรู้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษาควรคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐาน เช่น บริบทของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น การส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียนผ่านกิจกรรมภาคปฏิบัติ เช่น การสัมภาษณ์ ปรากฏชาวบ้าน การศึกษาพิพิธภัณฑ์ และการใช้แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและพัฒนาทักษะที่หลากหลาย นอกจากนี้ การใช้สื่อการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ อุปกรณ์การเรียนรู้ และเทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพและสามารถวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างครอบคลุม สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทของโลก (อรุณี อ่อนสวัสดิ์, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ของหลักสูตรและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา	
1. คุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา	
1) ปีที่เผยแพร่งานวิจัย 2) สถาบันที่ผลิตงานวิจัย 3) ลักษณะงานวิจัย 4) วัตถุประสงค์ของงานวิจัย 5) กลุ่มตัวอย่าง 6) พื้นที่ศึกษา 7) ประเภทตัวแปรต้น 8) ประเภทตัวแปรตาม	
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา	
2.1 หลักสูตรท้องถิ่น	2.2 การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น
1) หลักการ	1) จุดประสงค์การเรียนรู้
2) จุดประสงค์การเรียนรู้	2) สาขการเรียนรู้
3) เนื้อหา	3) สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน
4) กิจกรรมการเรียนรู้	4) คุณลักษณะอันพึงประสงค์
5) สื่อการเรียนรู้	5) กิจกรรมการเรียนรู้
6) แหล่งการเรียนรู้	6) สื่อการเรียนรู้
7) การวัดผลและประเมินผล	7) แหล่งการเรียนรู้
	8) การวัดผลและประเมินผล

ภาพที่ 1 หลักสูตรและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา

จากภาพอธิบายได้ว่าองค์ความรู้ใหม่ คือ ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมควรคำนึงถึงบริบทของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรท้องถิ่น โดยกิจกรรมการเรียนรู้ควรเน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน สื่อการเรียนรู้ควรหลากหลาย การวัดผลการเรียนรู้ ได้แก่ 1) คุณลักษณะของงานวิจัยเป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่มาของข้อมูล ประเภทงานวิจัย และขอบเขตพื้นที่/กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งส่งผลต่อแนวโน้มการพัฒนาและรูปแบบการจัดทำหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น 2) องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น คือ (1) ด้านหลักสูตรท้องถิ่น: เน้นความสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น โดยใช้หลักการ เนื้อหา สื่อ และการประเมินผลที่เหมาะสม (2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้: เน้นการบูรณาการภูมิปัญญา วัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความตระหนักในอัตลักษณ์ของตน และสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

บทสรุป

งานวิจัยนี้มุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาสังคมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระหว่างปี 2551-2565 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและเนื้อหาสาระของหลักสูตร ตลอดจนแนวทางการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น การวิจัยพบว่าหลักสูตรท้องถิ่นช่วยส่งเสริมอัตลักษณ์ ความภาคภูมิใจ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนกับชุมชน ทั้งยังตอบสนองความหลากหลายทางวัฒนธรรมรวมถึงความต้องการของแต่ละพื้นที่ ผลการสังเคราะห์

สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทจริงของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมและจัดทำแนวทางกลางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้สถานศึกษาในแต่ละภูมิภาคสามารถปรับใช้ได้ตามบริบทท้องถิ่นของตนเองอย่างมีมาตรฐาน
2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนให้โรงเรียนร่วมมือกับชุมชนในการจัดทำหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการ
3. หน่วยงานระดับท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทร่วมในการออกแบบและให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้หลักสูตรสะท้อนอัตลักษณ์และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่บูรณาการภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์
2. พัฒนาเทคนิคการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้แบบบูรณาการ และการใช้แหล่งเรียนรู้จริงในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กิตติพงศ์ ไสภณสิริ. (2565). *แนวทางการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นในรายวิชาสังคมศึกษา*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จิราภรณ์ ศรีบุญเรือง. (2564). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นบนฐานภูมิปัญญาเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมือง*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏขอนแก่น.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2545). *การออกแบบและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2563). *การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน*. ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ณัฐพงษ์ ขำทอง. (2563). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนวัฒน์ บุญเกิด. (2566). แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับมัธยมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในบริบทชนบท. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยการเรียนรู้ท้องถิ่น.
- ธัญญารัตน์ จิตตเสถียร. (2564). แนวทางการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตในรายวิชาสังคมศึกษา. เชียงใหม่: สถาบันพัฒนาท้องถิ่นศึกษา.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). การวิเคราะห์ทอภิมาน: Meta – analysis. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิคม รายรัตน์. (2555). หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- พงษ์ศักดิ์ ศรีสันต์. (2565). การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นเชิงบูรณาการในวิชาสังคมศึกษา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2553). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มณี อาสากุล. (2563). การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต. วิชาการลัณนา, 9(2): 15-23.
- วราภรณ์ คำภูษา. (2565). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในวิชาสังคมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- วิษชุดา ขันดีแก้ว. (2564). แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ. (2550). การพัฒนาหลักสูตรและแผนการสอน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: พรินทวนกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2542). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2542). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9* (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: פריןที่ตั่ง 1 แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13* พ.ศ. 2566-2570. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2549). *การวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2557). *21 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิด*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อรุณี อ่อนสวัสดิ์. (2562). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ธิงค์ บียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด.
- Bloom, B. S. (Ed.). (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay.
- Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dick, W., & Carey, L. (1996). *The systematic design of instruction*. (4th ed.). New York, NY: HarperCollins College Publishers.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). *Understanding by design*. (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

